

VILÁG- TÖRTÉNET

5. (37.) évfolyam 2015. 1.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **BARABÁS GÁBOR**
VIOLA OPOLEI HERCEGNŐ ÉS KÁLMÁN SZLAVÓN HERCEG
- **GYÖRKÖS ATTILA**
MAGYAR–FRANCIA DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK
A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN (1457–1490)
- **CSÁKÓ JUDIT**
MAGYARORSZÁGI MESTER A FRANCIA ERETNEK ÉLÉN?
- **PÉTERFI BENCE**
A MAGYAR KIRÁLYSÁG ÉS A BAJOR HERCEGSÉG
DIPLOMÁCIAI-POLITIKAI KAPCSOLATAI A 15–16. SZÁZADBAN
- **SZEMLE**
VARGA SZABOLCS, KELENHEGYI ANDOR ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Bottoni Stefano (felelős szerkesztő)
Bíró László (szerkesztő), Farkas Ildikó, Martí Tibor,
Skorka Renáta (rovatvezetők)
Katona Csaba (olvasószerkesztő)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Anderle Ádám, Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Papp Imre, Pók Attila, Poór János

5. (37.) évfolyam 2015. 1.

TARTALOM

A középkori diplomácia és a Szentszék (Skorka Renáta)	1
<i>Tanulmányok</i>	
Barabás Gábor: Viola opolei hercegnő és Kálmán szlavón herceg. Egy historiográfiai vita margójára	5
Maléth Ágnes: Gui de Boulogne magyarországi itineráriuma	29
Uhrin Dorottya: Kutyafejűek és marhalábúak. 13. századi mongol kifejezések a Historia Tartarorumban	43
Györkös Attila: „Hosszú és érett mérlegelés után beleegyezett a szövetségbe.” Magyar–francia diplomáciai kapcsolatok a késő középkorban (1457–1490)	61
Csákó Judit: Magyarországi mester a francia eretnekek élén? Néhány megjegyzés az 1251. évi pásztorkeresztes mozgalom történetének elbeszélő forrásaihoz	79
<i>Műhely</i>	
Péterfi Bence: A Magyar Királyság és a Bajor Hercegség diplomáciai-politikai kapcsolatai a 15–16. században. Hungarikakutatók a müncheni levél- és kéziratárakban	113
<i>Visszhang</i>	
Lővei Pál: Zsigmond király Konstanzban, 2014	145
<i>Szemle</i>	
Régi egregiusok (Varga Szabolcs)	153
Megtérés a kontextushoz (Kelenhegyi Andor)	157
Rendiség és honvédelem Horvátországban és Szlavóniában a 16. században (Varga Szabolcs)	160

Jelen számunkat Skorka Renáta szerkesztette.

CONTENTS

Medieval Diplomacy and the Holy See (Renáta Skorka)	1
<i>Studies</i>	
Gábor Barabás: Duchess Viola of Opole and Coloman, Duke of Slavonia. Contribution to a Historiographical Dispute	5
Ágnes Maléth: Some Remarks on the Itinerary of Cardinal Gui de Boulogne in Hungary	29
Dorottya Uhrin: The Dog-headed, Cow-footed Men. Mongolian Words in the Historia Tartarorum	43
Attila Györkös: "After long and mature deliberation, he accepted the alliance." Franco-Hungarian Diplomatic Relations in the Late Middle Ages (1457-1490)	61
Judit Csákó: A Hungarian Master at the Head of the French Heretics? Some Remarks on the Narrative Sources of the Movement of the Pastoureaux in 1251	79
<i>Workshop</i>	
Bence Péterfi: Diplomatic and Political Relations between the Kingdom of Hungary and the Duchy Bavaria in the 15 th and 16 th Centuries	113
<i>Echo</i>	
Pál Lővei: King Sigismund in Konstanz, 2014	145
<i>Book Reviews</i>	
Old "Egregii" (Szabolcs Varga)	153
Converting to the Context (Andor Kelenhegyi)	157
Estates and Defence in Croatia and Slavonia in the 16 th Century (Szabolcs Varga)	160

SZERZŐINK

Barabás Gábor, PhD, tudományos munkatárs, Pécsi Tudományegyetem BTK • Csákó Judit, tudományos segédmunkatárs, MTA BTK Történettudományi Intézet • Györkös Attila, PhD, egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem BTK • Kelenhegyi Andor, doktorandusz, Közép-európai Egyetem (CEU) • Lővei Pál, az MTA doktora, tudományos tanácsadó, MTA BTK Művészettörténeti Intézet • Maléth Ágnes, doktorandusz, Szegedi Tudományegyetem BTK • Péterfi Bence, fiatal kutató, MTA BTK Történettudományi Intézet • Skorka Renáta, PhD, tudományos munkatárs, MTA BTK Történettudományi Intézet • Uhrin Dorottya, doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK • Varga Szabolcs, PhD, főiskolai docens, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola

Jean-Claude Schmitt 2003-ban megjelent, *La conversion d'Hermann le Juif* című monográfiája előbb kisebb, majd az angol fordítás 2010-es megjelenése után fokozatosan egyre nagyobb hullámokat vetett nem csupán a középkortörténettel foglalkozó szakemberek, de általában a történetfilozófiai megfontolásokra, recepció- és irodalomelméletre akár csak részben is támaszkodó diszciplínák képviselői között. Egyébként nem véletlenül. Schmitt ugyanis az *Opusculum de conversione sua*, egy 12. századi, latin nyelvű megtérés-elbeszélés elemzésének apropóján olyan általános érvényű témákra reflektál, mint a történeti hitelesség és a fikció szembenállása, a szerzői autoritás és a szerző személyének szétválasztása, az álom és az álomfejtés viszonya az egyénhez, vagy a vallásos élmények, például a megtérés személyes dimenziói. Az eredeti francia kötet megjelenésének tizedik évfordulóján, a L'Harmattan kiadó jóvoltából, most végül magyarul is olvashatóvá vált Schmitt jelentős eszmefuttatása.

A *Mikrotörténelem* sorozatban 2013-ban megjelent monográfia alighanem hasznos és tartalmas olvasnivalót kínál nemcsak a középkori önéletírások, a zsidó-keresztény polémia és a 12. századi keresztény eszmetörténet iránt érdeklődőknek, de – remélhetőleg – eljut a történetelmélet és a recepcióelmélet iránt általánosságban érdeklődő, szélesebb olvasói táborhoz is. Schmitt ugyanis kiváló érzékkel találja meg az egyensúlyt e két tényező: a partikuláris vonatkozásokat bemutató – mikrotörténeti – megközelítés és az általános, történetfilozófiai eszmefuttatások között. Éppen ezért a sorozatcím némileg félrevezető. Érzésem szerint a mikrotörténeti megközelítés nem célja, csak eszköze Schmittnek, mikor a vesztfáliai Hermann megtéréstörténetén keresztül a történetfilozófia néhány alapvető kérdésére reflektál.

A bevezetön kívül hat, egyenként 30–60 oldalas tanulmányt, egy rövid zárszót, illetve három forrásszöveget tartalmazó kötet legfontosabb szövege minden kétséget kizáróan az első, *Fikció és igazság* címet viselő tanulmány. Ebben Schmitt az *Opusculum de conversione sua* szerzőjének kilétét firtató vitában foglal állást, és a korábban a fikciót és a „valóságot” élesen szembeállító megközelítések helyett felvázol egy a középkori irodalmi hagyománnyal sokkal inkább kongruens, fikciót és tényeket vegyítő irodalomképet. Schmitt Avrom Saltman 1988-as cikkét és a leghatározottabban Friedrich Lotter által képviselt ellenvéleményt egyaránt elvető álláspontja szerint téves az a kérdésfeltevés, amelynek keretei között az *Opusculum de conversione sua*t három évszázad történészei vizsgálták, és ami szerint a művet vagy valóban Hermann, a kereszténnyé tért zsidó írta, és ez esetben a mű hi-

1 Schmitt, Jean-Claude: *A zsidó Hermann megtérése. Önéletírás, történelem és fikció*. Ford.: Novák Veronika. Bp., L'Harmattan, 2013. 348 p.

teles, vagy nem Hermann írta, ebben az esetben viszont pusztán fikció. Azzal, hogy a hangsúlyt a mű keletkezésének társadalmi, antropológiai és – nem utolsósorban – pszichológiai kontextusára helyezi, Schmitt megmutatja, hogy – bár valóban kevésbé romantikus, ám – a szöveg forrásértékéből semmit nem von le, ha esetleg nem az egykori zsidó Hermann, hanem más kanonokok, Hermann kollégái, utódai szövegezték meg az elbeszélést. A szöveg ugyanis mindenképpen a 12. századi Vesztfália politikai, egyháztörténeti, de legfőképpen kultúrtörténeti miliójébe enged betekintést, és ebben a minőségében teljes értékű forrás-szöveg. Schmitt tehát egy kemény konfrontációktól sem mentes, ám sok esetben önmagába forduló, és éppen ezért öncélú történelmi vita irányának megváltoztatását tűzte ki célul, amikor saját, irodalmi és krónikási szerepeket egyaránt elfogadó megközelítését helyezte a vita középpontjába.

E nagyvonalú megközelítés érvényességét némileg korlátozza a tény, hogy míg az első két tanulmányban Schmitt tartózkodik attól, hogy állást foglaljon a szerző kilétét illetően, a kötet második felében egyre gyakrabban és egyre nyíltabban ad hangot abbéli meggyőződésének, hogy nem Hermann, hanem utódai, a szöveget egyházpolitikai és identitásformáló céllal megteremtő cappenbergi testvérek alkották meg. Nem világos, hogy ha a hangsúly – ahogyan Schmitt nagyon helyesen megállapítja – nem a szerző személyén, hanem a keletkezés körülményein és a mű megírásának célján van, miért ilyen fontos annak az – egyébként bizonyítékok és argumentáció nélküli – álláspontnak a hangsúlyozása, hogy ez az önéletrajzi formátumú és bensőséges lelki motívumokban bővelkedő szöveg még véletlenül és részleteiben sem egy megtért, egykori zsidó, példának okáért Hermann saját alkotása. Az olvasó különösen annak tükrében ütközhet meg ezen az állásponton, hogy a kötet második tanulmányában (*A középkori önéletrajz*) maga Schmitt hangsúlyozza, hogyan keverednek fiktív és – a hangsúly az utóbbin van – valós élményeket tükröző elemek a középkori önéletrajz-irodalom hagyományában.

Ez utóbbiban és a kötet további tanulmányaiban Schmitt aprólékosan felvázolja az *Opusculum* megírásának kontextusát. A Hermann megtérését egyes szám első személyben tárgyaló műfaji keretek kapcsán Schmitt először felvázolja az önéletrajz ágostoni hagyományának 12. századi újjáéledését. A harmadik, *Az álom és értelmezése* című fejezetben beszámol az álom irodalmi toposzának és az álomfejtés keresztény és zsidó hagyományának fejlődéstörténetéről, valamint a kettőt összekötő exegetikai alapelvekről, illetve arról, hogy a két hagyomány – sokszor a résztvevők számára is rejtélyes módon – összekapcsolódik. A negyedik tanulmányban (*Megtérés a képhez*) a képtisztelet, illetve a keresztény ikonográfia révén Schmitt alkalmat talál a 12. századi zsidó–keresztény polémia dinamikájának bemutatására. Végül, a kötet két utolsó tanulmányában (*A keresztiség és a név*, illetve *A megtérés új korszaka*) Schmitt szembeállítja a megtérés két aspektusát: a változás jeleit a változatlan, megmásíthatatlanság szimbólumaival. A *Hermann quondam Judaeus* megnevezés elemzése kapcsán Schmitt amellet érvel, hogy míg a keresztény névadás és a keresztelés szertartása egyfajta újjászületés-motívumként bukkan fel ebben a szövegben és az ehhez hasonló elbeszélésekben, a megtérés után is megmaradnak a *conversio* előtti időszak megmásíthatatlan jelei, esetünkben a *quondam Judaeus* („egykori zsidó”) epitheton, mert „a megtérés ugyan átalakít, de nem szünt meg” (274.).

Kimondottan kellemes és olvasóbarát a kötet végén található rövid, csupán hatoldalas zárszó, amelyben Schmitt még egyszer, és ezúttal leplezetlenül feltárja monográfiájának célkitűzését, és bemutatja azt a diskurzust, amelyben a zsidó Hermann megtéréséről írt művével érvelni kíván. Tulajdonképpen talán érdemes a leendő olvasónak ezzel a hat oldallal kezdenie a monográfiával való ismerkedést, mert a zárszóban plasztikusan megjelenik a kö-

tet három fő gondolatának vázlata: a fikció és a valóság természetes keveredése a középkori irodalomban; a keletkezés kontextusának jelentősége egy irodalmi alkotás célkitűzésének és tartalmának vizsgálatában; valamint a változás és változatlanság kettősségének dinamikája a középkori keresztény írásos és tárgyi kultúrában.

Mivel a kötet fordítás, és teljes egészében megfelel a 2003-as francia kiadásnak, a teljesség kedvéért szólnom kell e fordítás erényeiről és a magyar szövegről is. Mindenekelőtt sietek leszögezni, hogy Novák Veronika fordítása alapvetően kielégítő minőségű, néhol egyenesen kiváló. Különösen igaz ez az *Opusculum de conversione sua* magyar fordítására, ami két rövidebb forrásszöveg (Gottfried cappenbergi gróf élettörténetének egy részlete és Hermann fiának címzett levele) mellett a kötet végén található. Bár a fordításban szórványosan felsejlenek a francia eredetit követő magyartalanságok (például „Mainzba visszatérése után”, a 16. oldalon), illetve a francia szövegre épülő, és – a szakfordítások esetében sokszor másoknak is nehézséget jelentő – a kis- és nagybetűkre, illetve idegen szavak átírására vonatkozó bizonytalanságok (például „LoDagaa” az 51. oldalon; „mozlim” a 95. oldalon), az összkép minden kétséget kizáróan pozitív. Kisebb nyomdahibák és elírások csak elszórtan bukkannak fel, és az olvasás élményét nem nagyon csorbítják. Különösen örömteli, hogy a szövegben idézett görög és héber kifejezések átírása egységes és ellentmondásmentes. Összességében megállapítható tehát, hogy a kötet jó stílusérzékkel megírt, jól olvasható magyar fordításban látott napvilágot, és ez különösen abból a szempontból örömteli, hogy Schmitt sok tekintetben úttörő megközelítése ily módon a tartalom kiválóságához méltó formában kerülhet a magyar közönség elé.

Talán nem tűnik fontos szempontnak, pedig – tapasztalataim szerint – nem jelentéktelen kérdés egy kötet kivitelezése, kezelhetősége. E tekintetben a L'Harmattan kiadványa nem hogy sok kívánnivalót: a kötet kimondottan olvasóbarát. A betűtípus és az oldaltükör kellemes harmóniában állnak egymással, a szöveg jól láthatóan és kényelmesen tagolt. A kötés remek, a könyv tehát minden bizonnyal állni fogja az idő próbáját. Kívánnivalót egyedül egyes ábrázolások minősége hagy maga után (például a 161., 221. oldalon), amelyek így éppen legfontosabb céljukat: a szöveges érvelés illusztrálását és jobb megértését nem könnyítik meg.

A kötet elolvasása után egyedül az keltett bennem hiányérzetet, hogy a magyar fordításban nem találtam sem fordító által írt előszót, sem kísérőtanulmányt. Pedig a francia kötet több mint tíz évvel ezelőtt jelent meg, és – bár Schmitt saját bevezetője sok mindenre választ ad – éppen a 2003 óta megfogalmazott kritikákra és ellenvetésekre nem reagál, nem is reagálhat (itt elsősorban Anna Sapir Abulafia, William Chester Jordan álláspontjára gondolunk).

A kötet összességében érdekfeszítő és elgondolkodtató olvasnivaló. Kérdései és – sajnos csak kisebb részben – válaszai is messze túlmutatnak akár a középkori történelem, akár a zsidó–keresztény kapcsolatok kérdéskörein. Schmitt megközelítése nemcsak az *Opusculum* keletkezésének kora, illetve a zsidóság és a kereszténység viszonya iránt érdeklődő kutatóknak lesz fontos olvasnivaló, hanem éppen e kötet révén lényeges megállapítások eljuthatnak majd a szélesebb olvasóközönséghez, és remélhetőleg nem utolsósorban a történettudománnyal ismerkedni készülő egyetemi hallgatókhoz is.

Kelenhegyi Andor